

Neneñ borka Waýomingiň haly?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Neneñ borka Waýomingiň haly? NENEÑ BORKA WAÝOMINGIÑ HALY?

«Nebraska – gyzyl. Kolorado – mawy. Oklahomany Tramp aldy. Oregony Baýden gazandy. Miçigan heniz belli däl.»

Ştatma-ştat karta çykarýarlar.

Gepleşigi alyp barýan töňňe soraýar...

“Wiskonsin siziň üçinem sýupriz bolmadymy?”

Garşysyndaky meýmenetsiz jogap berýär...

“Meň üçin-ä Minnesota has çökderräk şowsuzlyk boldy, beýle bolar öýdemokdym.”

Waýomingi alada edýärler.

Ses sandyklarynyň netijeleri boýunça iň soňky maglumaty almak üçin Nýu-Ýorka göni ýaýlyma birikýärler.

Begenjine basalyk berip bilmän, “Arizonany aldyk” diýip, dilinden sypdyrýanam bar.

Özlerine “yerli we milli” diýen ildeşleriň ekranlardaky bolşy hakyatdan ybrat beriji.

Ykballaryny ABŞ-na baglapdyrlar... Tramp ýykylsa, domino daşy ýaly özleri-de ýykylaýjak ýaly saňňyl-saňňyl titreyärler, utanmasalar, ýagmyr dogasyny etmäge çykylşy ýaly, Tramp dogasyny etmäge çykaýjaklar.

Bu aňyýet... bu kelle ýüz ýyl öňem şeýledi.

Amerikan mandatlygy üçin Wilson prinsipleri jemgyýetini gurupdylar.

Bizi halas etse-etse diňe amerikanlar halas eder diýýärdiler.

ABŞ-nyň ýurda girmegini isleýärdiler.

Bizi azyndan 15 ýyl gorap-goldamagyny, bilim bermegini, ekläp-saklamagyny isleýärdiler.

ABD'nin memlekete el koymasını istiyorlardı.

Mandat – sygyr diýmek dälidi, fransuz sözünden gelip çykan sözdi. “Ygtyýarlyk” manysyny berýärdi. Emma mandatlygy köre-körlük bilen talap edýänleriň sygyrdan hiç hili tapawudy yokdy! anlamına geliyordu.

Stambuluň habar beriş serişdelerinde şuny ýazanlaram bardy...

“Cözgüt baýyboş goýsalaram, biz ýene-de Amerikanyň hemaýatyna bil baglamalydyrys, hatda Fransiýanyň, Angliýanyň, Italiýanyň hemaýatyna bil baglamak gerek, diňe biriniň mandatlygy bolmalyň, näme üçin biz diňe birine kaýyl bolmaly?”

Şol wagt ABŞ-nyň prezidenti Wilsondy.

Wilson taryh professorydy, Prinston uniwersitetiniň rektory bolup işläpdi «ýer ýüzüne serenjam bermek maksatnamasy» üçin 1919-njy ýyl parahatçylyk boýunça Nobel baýragyna mynasyp bolupdy, ýer ýüzüne serenjam bermr maksatnamasynyň çäginde Türkiýäniň gündogaryny hyýalda gurlan Ermenistana sowgat berýärdi, ol «garaşsyz Ermenistanyň atasy» bolmak isleýärdi. Biziň amerikan mandatçylarymyzyň guran «Wilson prinsipleri jemgyýetiniň» Wilsony, ynha, şeýle adamdy!

Ak Tam hökümeti mandat düzgünine şeýle baha berýärdi...

“Türkler ne-hä özlerini dolandyryp bilerler, ne-de başgalaryny. Baýy egik gezmäge degişlidirler.

Ahlak we maddy taýdan iň amatlysy amerikan mandatlygydyr.

Gowy netije almak üçin Kürdüstana çenli ähli etrap gereklidir.

Uruşa milliardlarça dollar harçlamagyň ýerine mandatlyga millionlary harç edeniň has amatly!”

Amerikan Senatynyň mandatlyk meýilnamasyna laýyklykda Türkiýä baş ýylyň içinde 750 million dollar berilmeli, 60 müň amerikan esgeri gelip ýerleşmeli we gerekli bolan halatynda esger sany 200 müňe çenli çykarylmalady.

Şazada Abdylmejrit amerikançydy.

Ol öz ýanyna gelen iňlislere aç-açan şeýle diýýärdi:

Kendisini ziyaret eden İngilizlere açıkça söýlüyordu, “Kuwaýy Milliýe» bilen hiç hili dahylym ýok, olaryň Anadoluda girişen hereketi haýynlykdyk, telbelikdir we wagşylykdyr, Türkiýe amerikanlaryň ygtyýarlygyna berilmelidir” diýýär!

Watansöýüji duýgulara eýe bolsa-da, ýurduny azat etmek üçin amerikançylykdan başga çykalga ýol tapmaýanlaram az däl di.

Stambuldaky azat ediş toparymyz bolan Karakol jemgyýetiniň guruslaryndan Kara Wasyf beý meselem... «Ýurt perişan, kör-

köpük pulumyz ýok, 500 million lira bergimiz bar, girdejimiz bu berginiň göterimini ýapmaga-da ýetenok, haçana çenli şeýdip ýaşamaly, geliň mandatlygy kabul edeliň, soňuny soň görübereris, amerikan muawenetine (howandarlygyna) sygynmaga mejburdyrys” diýýärdi. Halkyň **“mandat”** kelimesinden bimaza bolýandygyny bilýändikleri üçin özleriçe söz toslaýardylar, mandat diýmän **“muawenet”** kelimesini ulanýardylar.

«Garaşsyzlygymyzdan el çekemzok, diňe “kömek” sorajak bolýarys» diýen bolýardylar.

Mandatlygyň iň janköýer tarapdary Halide Edipdi. Ol amerikançylaryň başyny çekýärdi.

“Gelen pul – spezializasiýamyz we güýç-kuwwatymyz ýok. Amerika bu hususda bize diýseň bähbitli. 15-20 ýyl janaýaman işläp, täze Türkiýäni janlandyryp bileris” diýýärdi.

“Milli buýsanjymyzda eglişige gitsegem, amerikan mandatlygyny kabul etmekden başga çärämiziň ýokdugyny” öňe sürýärdi!

Ismet İnönü bolsa mandatlyga keskelläm garşydy. Onuň pikiriçe mandatlyk diýen zat “daşy ýalpyldawuk derman gerdejigidi”.

Daşy ýalpyldadylan, jäjekler bilen bezelen gerdejigi ýuwdarymyza garaşýardylar.

Mustapa Kemal şarpa kesdi zyňdy...

“Amerikan mandatlygy diýip tapdylar bir zady, bu hiç haçanam bolmaz, amerikalylar biziň gara gözümize aşykmy? Amerikan mandatlygy diýip çyrypynýanlar bu millete ynanmaýanlardyr. Ýa azatlyk, ýa ölüm!” diýdi.

Ondan bärei yüz ýyl geçipdir, seredip görýäs welin...

Heýjanelekçi mediýamyzda şatma-şat ses sandyklary sanalýar, iň soňky maglumaty paýlaşyp begenýärler, tüýs ýürekden gynanýarlar.

«Wiskonsin sýurpiz boldy. Minnesota şowsuzlyga uçratdy. Wah-waheý, Miçigan elden gitdi. Neneň borka Waýomingiň haly?»

ABŞ-nyň prezidentiniň kim boljagy, elbetde, bütin dünýä üçin gyzykly.

Emma, ýerli we milli röwüslere bürenip, Türkiýäniň ykbalyny ABŞ-na baglaýanlaryň bolşy, hakykatdanam, utanç, ullakan

masgaraçylyk, hakykatdanam iniňi tisgindiriji.

Ýylmaz ÖZDIL.

«SÖZCÜ» gazetini, 07.11.2020 ý. Publisistika